

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

**И. АРАБАЕВ атындагы
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**С.НААМАТОВ атындагы
НАРЫН МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

Д. 13.16.526 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

Кол жазма укугунда
УДК 373.1 (575.2) (04)

Божонов Замирбек Сабиржанович

**СТУДЕНТТЕРДИ ИНСАНДЫК ЖАКТАН КАЛЫПТАНДЫРУУ
ПРОЦЕССИНДЕ КУРАТОРЛОРДУН ТАРБИЯЛЫК
ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН УЮШТУРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК
ШАРТТАРЫ**

13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2017

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Бабаев Дөөлөтбай Бабаевич

Расмий оппоненттер: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Раимкулова Ажарбүбү Супуровна

педагогика илимдеринин кандидаты
Нусупова Роза Сарыпбековна

Жетектөөчү мекеме: И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин инженердик педагогика кафедрасы. Дареги: 720044, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Манас проспектиси, 66

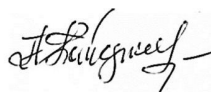
Диссертация 2018-жылдын 17-январында саат 13:00дө Кыргыз билим берүү академиясы, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин алдындагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д. 13.16.526 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот.

Дареги: 720040, Бишкек шаары, Эркиндик гүлбагы, 25.

Диссертациялык иш менен Кыргыз билим берүү академиясынын илимий китепканасынан таанышууга болот. Дареги: 720040, Бишкек шаары, Эркиндик гүлбагы, 25 (www.kao.kg).

Автореферат 2017-жылдын 16-декабрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, педагогика
илимдеринин кандидаты, доцент:

Байсеркеев А.Э.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Кыргыз Республикасындагы болуп жаткан саясий, экономикалык жана социалдык өзгөрүүлөр билим берүү системасына да өзүнүн таасирин тийгизип, адистерди инсандык жактан калыптандырууга болгон жаңы талаптарды коюуда. Бүгүнкү коомдун талаптары ЖОЖдордо окуу-тарбия процессинин сапатын жогорулатуу жана кесиптик даярдоону жакшыртуу үчүн жогорку билим берүүнүн шарттарын өзгөртүү бүтүрүүчүгө азыркы дүйнөлүк атаандашууга жөндөмдүү болгон кесиптик жана инсандык касиеттердин калыптанышын талап кылат (2020-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүүнүн концепциясы – Б., 2012. 12-б.).

«Кыргыз Республикасынын Конституциясында», «Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндөгү Мыйзамында», «Кыргыз Республикасындагы элдердин жана этностор аралык мамилелерди бекемдөө Концепциясында», «Кыргызстандын жаштар саясатынын Концепциясында», «Кыргыз Республикасында балдарды жана жаштарды тарбиялоонун 2020-жылга чейинки Концепциясында» жана башка расмий документтерде жарандарды инсандык жактан калыптандыруу боюнча тиешелүү милдеттер коюлган.

Бүгүнкү күндө студенттер коомдогу жаштардын бир топ активдүү бөлүгүн түзөт. Бирок жаштар турмушунун педагогикалык негиздеринин түптөлүшү азыркы учурда ар түрдүү идеологиялык системалардын карама-каршы белгилеринин таасири астында стихиялуу жүрүп жатат. Телевидение, интернет ресурстары аларга турмуштук артыкчылыктар тууралуу эбегейсиз маалыматтар менен сугарып, анын айынан жаштар негизсиз жогорку керектөөлөргө өздөрүн муктаж катары эсептеп жатышат. Ар бир жаш адам турмушта жогорку сапаттуу жашоону эңсейт, ал эми ошол жогорку сапаттагы ыңгайлуулукту камсыздоо үчүн кесипке ээ болуу канчалык интеллектуалдык акыл жана күч эмгегин талап кыларын элестете алышпайт. Ушуга байланыштуу көпчүлүк абитуриенттер жогорку билим берүү системасы койгон академиялык талаптарды кабыл алууга жана аларды аткарууга даяр эмес.

Ушул өнүктөн алып караганда, университетте инсанды өнүктүрүүнүн өзгөчө маанилүү шарты катары кураторлук системаны багыттоочу кылып койгон тарбиялык иштердин программасынын болушу зарыл. Бул программа ЖОЖдогу тарбиялык иштердин башкы максаттарын, милдеттерин орундатууга багытталышы керек. Тарбиялык иштердин мазмунунда инсандын өзүн-өзү реализациялоосун, жаран катары өзүн-өзү аңдап-сезүүсүн өркүндөтүү үчүн тиешелүү шарттарды түзүү, социалдык жактан компетенттүү, гуманисттик идеяларга багыт алган, академиялык жактан мобилдүү, дүйнө таанымы жагынан кенен мүмкүнчүлүккө ээ болгон, өзүнүн жашоо сапатын өзгөртө алган инсанды калыптандырууга көмөктөшүү турат.

Кыргыз Республикасында болочок мугалимдердин кесиптик жактан калыптанышын жана алардын квалификациясын жогорулатуунун, алардын методикалык билимдерин, көндүмдөрүн өркүндөтүүнүн проблемаларын профессорлор Ш.А.Алиев, А.А.Акматкулов, Дж.У.Байсалов, И.С.Болжурова, И.Б.Бекбоев, Д.Б.Бабаев, Э.М.Мамбетакунов, Т.М.Сияев, А.Э.Байсеркеев, А.С.Раимкулова, Н.О.Мааткеримов, К.М.Төрөгельдиева, Е.Е.Син ж.б. тарабынан изилденген.

Изилдөөдө биз окумуштуулар тарабынан философия, социология, педагогика, психология жана башка илимдер тармагында иштелип чыккан методологиялык, теориялык жоболорго таяндык: *инсандын психологиясы, инсан теориясы, инсандын өзүн-өзү реализациялоо теориясы* (Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, И.Я.Гальперин, В.В.Давыдов, В.П.Зинченко, А.Г.Ковалев, А.Н.Леонтьев, Б.Ф.Ломов, А.В.Петровский, С.Л.Рубинштейн, Б.М.Теплов, Д.И.Фельдштейн, В.Д.Шадриков ж.б.); *куратордук институттун ишмердүүлүгүн изилдөө* (О.А.Нестерова, Н.Н.Киселева, И.Н.Самадова, А.Я.Шаипова, Л.Н.Зайнуллина, М.А.Горшкова, Т.М.Куриленко, Г.А.Бойчук, П.А.Колесника, Э.И.Шнибекова, В.А.Путин, И.И.Кобыляцкий, Т.П.Маралова, Н.М.Кутепова, В.А.Волчекж.б.).

ОшМУда 2010-2011-жылдары биз тарабынан жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча биринчи курстун студенттеринин 72%ы, ал эми жогорку курстардын студенттеринин 53%ы кураторго муктаж. Куратор студенттерди университеттин коомдук турмушуна аралаштыруу үчүн (21,8%), курсташтары менен өз ара мамилелерди түзүү үчүн (9,5%), турмуш-тиричилик шарттарын жакшыртуу үчүн (8,6%), студенттик турмушка көнүп кетүү үчүн (37%) керек.

Жогорку окуу жайларда тарбиялоо процессин уюштуруу маселелери жана кураторлук ишмердүүлүк социалдык-педагогикалык изилдөөлөрдүн предмети болуп жаткандыгын белгилөө менен студенттерди инсандык жактан калыптандырууда ЖОЖдун кураторлорунун тарбиялык ишмердүүлүгүнүн педагогикалык шарттарынын аныкталбагандыгын белгилейбиз.

Жогоруда айтылгандардын баары азыркы коомдун талаптарына жооп берген кураторлук системаны теориялык жактан негиздеп, практикага киргизүү зарылдыгын шарттайт. Мындай максат тарбиялоо процессин уюштуруунун дүйнөлүк тажрыйбасын жана андагы куратордун ролун, тарбиялык процессти башкаруу теориясы менен практикасын талдоону талап кылды.

Бүгүнкү ЖОЖдогу тарбиялоо процессинде кездешүүчү проблемаларды чечүүдө жана студенттерди инсандык жактан калыптандырууда кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн аныктоо үчүн изилдөөбүздүн темасын «*Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары*» деп атоого негиз болду.

Изилдөөнүн максаты. Жогорку окуу жайларда студенттерди инсандык жактан калыптандырууга өбөлгө түзүүчү кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун моделин иштеп чыгуу. Аны теориялык жактан негиздеп, окуу-тарбия процессине киргизүү жана анын натыйжалуулугун текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери.

1. Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде куратордук институттун теориялык жана методологиялык жактан изилденишинин учурдагы абалын талдоо;

2. Окуу-тарбия процессинин түрдүү баскычтарында куратордук ишмердүүлүктүн принциптерин, функцияларын жана талаптарын аныктоо;

3. Куратордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун моделин иштеп чыгуу, аны окуу-тарбия процессинде пайдалануунун педагогикалык шарттарын аныктоо;

4. Студенттерди тарбиялоодо жана аларды өзүн-өзү тарбиялоодогу кураторлордун ишмердүүлүгүнүн компоненттерин, принциптерин жана функцияларын аныктоо;

5. Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде алардын таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн каражаттарын, формаларын, методдорун жана технологияларын иштеп чыгуу. Түзүлгөн моделдин эффективдүүлүгүн жана методикалык сунуштардын натыйжалуулугун педагогикалык экспериментте текшерүү жана жыйынтыктоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси:

- ЖОЖдогу студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде куратордук институттун теориялык- методологиялык негиздери аныкталды жана ал илимий жактан негизделди;

- Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары, функциялары, принциптери аныкталды;

- Окуу-тарбия процессинин түрдүү баскычтарында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн формалары, каражаттары жана технологиялары иштелип чыкты;

- Кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун модели иштелип чыкты, анын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилди.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү студенттерди инсандык жактан калыптандырууну камсыздоого багытталган кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун моделин, нормативдик документтерди жана куратордук журналды, иш пландарды, көрсөтмөлөрдү, жоболорду ЖОЖдордун кураторлору академиялык тайпаларда пайдаланууга болот.

Диссертациянын коргоого алып чыгуучу жоболору:

- ЖОЖдордо куратордук ишмердүүлүктүн студенттерди инсандык жактан калыптандырууга карата психологиялык жана педагогикалык адабияттарда изилденишинин абалы;

- Окуу-тарбия процессинде куратордук ишмердүүлүктү уюштуруунун принциптери, функциялары жана негизги талаптары;

- Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде алардын таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн каражаттары, формалары, методдору жана технологиялары;

- Куратордук ишмердүүлүктүн окуу-тарбия процессинде студенттерди инсандык жакан калыптандыруусунун модели жана анын эффективдүүлүгүн педагогикалык экспериментте текшерүү.

Издөнүүчүнүн жекече салымы катары илимий-методикалык адабияттарды изилдеп-үйрөнүү аркылуу изилдөөгө алынган проблеманы иликтеп, куратордук ишмердүүлүктү уюштуруунун моделин, иш планын, куратордук журналды түзгөндүгүндө. Изилдөөчү ЖОЖдогу тарбиялык иштерди методикалык жактан камсыздоо максатында студенттик өзүн-өзү башкаруу уюмдарында, академиялык группаларда, жатаканаларда тарбиялык иштерди уюштуруу боюнча кураторлор үчүн пландарды, усулдук колдонмолорду, жоболорду иштеп чыкты жана ал окуу-тарбия процессине киргизилди.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо жана тастыктоо. Изилдөөдө алынган натыйжалар Ош мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасынын (2008, 2010, 2012), жаштар комитетинин жана жатаканалар кеңешинин (2009, 2012) отурумдарында талкууланды; республикалык жогорку окуу жайлар аралык илимий-практикалык конференцияларда (Ош: 2009, 2012, 2013; Бишкек: 2011) илимий билдирүүлөр жасалды жана илимий-методикалык макалалар “Билим жана тарбия” (2012), «Наука и новые технологии» (2013), “Вестник Исык-Кульского университета” (2013), «ОшМУ жарчысы» (2013), И.Жансугуров атындагы Жети-Суу мамлекеттик университети (Талды-Коргон, 2014), Известия Кыргызской академии образования (Бишкек, 2014), Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук (Москва, 2016) илимий журналдарында жарык көргөн.

Диссертациянын илимий программалар жана илимий мекемелердин изилдөө иштеринин тематикалык планы менен байланышы. Изилдөөнүн темасы Ош мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планына кирет.

Изилдөөнүн илимий жоболорунун, жыйынтыгы менен натыйжаларынын негизделгендиги жана ишенимдүүлүгү системалуу мамиле методологиясы колдонулгандыгы, теориялык жана эксперименттик изилдөө усулдары айкалыштырылгандыгы кураторлук системанын ЖОЖ студенттерин инсандык жактан калыптандырууга өбөлгө түзүүчү натыйжалуу механизмдери иштелип чыккандыгы менен тастыкталат. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган жыйынтыктардын ишенимдүүлүгүн Ош мамлекеттик университетинде көп жылдар аралыгында жүргүзүлгөн эксперименттик изилдөөнүн натыйжалары көрсөттү.

Изилдөө объектиси: жогорку окуу жайларындагы окуу-тарбия процесси.

Изилдөө предмети: студенттерди инсандык жактан калыптандырууга багытталган куратордук ишмердүүлүктү уюштуруу.

Изилдөөнүн эксперименттик базасы катары Ош мамлекеттик университети, А.Ж.Мырсабеков атындагы Ош гуманитардык-педагогикалык институту белгиленип, экспериментке жалпысынан аталган окуу жайлардын педагогикалык багыттагы факультеттери, кафедраларынын окутуучу-кураторлору жана студенттери катышышты.

Изилдөөнүн негизги этаптары. Изилдөө 2011-2017-жылдар аралыгында үч этап менен жүргүзүлдү.

Биринчи этапта (аналитикалык-аныктоочу этап – 2011-2013-жж.) студент жаштардын инсандык жактан калыптандыруу маселесин теориялык жактан түшүнүү ишке ашырылды; инсандык-багыттуу жана инсандык-ишмердүүлүк жолдорунун негизинде студенттердин типологиялык топтору аныкталды; изилдөөнүн божомолу (гипотезасы) түзүлүп, аныктоочу, изденүүчү жана калыптандыруучу эксперименттердин программасы иштелип чыкты; изилдөөнүн баштапкы жоболору түзүлдү.

Экинчи этапта (аналитикалык-изденүүчү этап – 2013-2015-жж.) Тарбиялык иштер программасы кураторлук ишмердүүлүктүн жогорку окуу жайындагы студенттердин инсандык жактан калыптандырууну жетектөөчү фактору катары көрсөтүү менен иштелип чыкты; программа түзүлүп, изилдөө методикасы аныкталды; куратордун ишмердүүлүгүн моделдөө ишке ашырылды жана кураторлук ишмердүүлүктү уюштуруунун модели ЖОЖдогу тарбиялык иштердин студенттерди инсандык жактан калыптандырууга багытталган стратегиясын ишке ашыруунун жолу катары эксперимент жүзүндө текшерилди; ЖОЖдогу окуу-тарбия процессинде студенттерди инсандык жактан калыптандырууга багытталган критерийлерин, натыйжалуу каражаттарын, формаларын, усулдарын жана технологиясын тандоо жүргүзүлдү.

Үчүнчү этапта (калыптандыруучу этап – 2015-2017-жж.) изилдөөнүн натыйжалары системалаштырылды жана жалпыланды; алар кафедралардын отурумдарында, семинарларда жана илимий конференцияларда талкууланды, изилдөөнүн жыйынтыктары жазылды.

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларынын жарыяланышы.

Теманын мазмунуна байланыштуу 14 илимий макала жарык көрдү, анын ичинен бир макала Казакстан Республикасында, эки макала Россиядан чыгарылган.

Диссертациянын көлөмү жана түзүлүшү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч главадан, жалпы корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмегинен жана тиркемеден туруп, 143 бетти түзөт, анда 4 таблица, 5 сүрөт камтылган.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациялык изилдөөнүн биринчи главасы “**Жогорку окуу жайларындагы кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн изилдөөнүн**

теориялык-методологиялык негиздери” деп аталып, мында изилдөөнүн биринчи жана экинчи милдеттерин чечүү каралды.

“Куратор” термини латын тилинен алынган, кыргызча “камкорчу”, “кам көрүүчү” деген лексикалык маанини туюндурат. “Куратор” деп кандайдыр бир ишке же процеске байкоо жүргүзүү тапшырмасын алган адамды айткан. Бирок бул сөздүн баштапкы мааниси бүгүнкү күндөгү ЖОЖдогу кураторлордун ишмердүүлүгүнүн мазмунун толук чагылдыра албайт.

Кураторлук ХХ кылымга чейин “камкорчу” түшүнүгүндө колдонулуп, кийин гана студент жаштардын тарбиячысы катары колдонууга өткөн. Ошондой эле “куратор” сөзүн башка областтарда: медицинада, искусстводо, мамлекеттик-административдик түзүмдөрдө да колдонулуп келген.

Россия империясындагы жогорку окуу жайдын кураторунун ишине арналган алгачкы расмий документтердин бири болуп, император Николай II тарабынан 1903-жылы бекитилген “Кураторлор үчүн нускама” эсептелет. Алты гана пункттан турган бул нускаманы ЖОЖдордогу куратордук институттун тарыхый баштапкы башаты катары кароого болот.

Ал эми Советтик доордогу жогорку окуу жайларда кураторлор институту ХХ кылымдын 50-жылдарынан тартып түзүлө баштаган жана ал тарбиялоо системасынын негизги элементтеринин бири болгон. Кураторлордун ишин жетектөө кафедранын партиялык жетекчилиги тарабынан ишке ашырылып, куратордун ишин факультеттин партиялык бюросу деканат менен биргеликте көзөмөлдөгөн. Окуу тайпасындагы куратордун ишмердүүлүгү административдик-коомдук милдет болуп эсептелген жана окутуучунун жекече иш планына киргизилген, бул болсо куратордун өз ишине болгон жоопкерчилигин күчөткөн.

Кураторлорду тандоодогу негизги критерий болуп окутуучулардын педагогикалык жана турмуштук тажрыйбасы эсептелген. Ошондуктан кураторлукка профессорлорду, доценттерди, ага окутуучуларды жана жетишерлик тажрыйбасы бар ассистенттерди дайындашкан.

1977-жылдан тартып кураторлук милдет ЖОЖдогу профессордук-окутуучулук курамдын негизги эмгек ишмердүүлүгүнө киргизилген. Студенттик академиялык тайпанын кураторунун ролу жөнүндө жана анын укуктары менен милдеттерин жөнгө салуучу документ катары “Куратор үчүн эстеткич” жазылган. Ошентип советтик жылдарда куратордук институттун ошол учурдагы документтери тиешелүү жолго коюлган.

Студенттер менен жүргүзүлгөн иштин бул формасынын мыкты жагы болуп, кураторлук институтун окуу-тарбия процессине окутуучуларды

тартууга мүмкүндүк бергендиги саналат. Куратор группада окуу-тарбия процессин уюштуруу менен болочок адисти инсандык жактан калыптандырууга да активдүү катышкан. Анын тарбиялык иши жогорку квалификациялуу адистерди даярдоонун зарыл бир бөлүгү катары эсептелген жана студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууга, алардын инсандык сапаттарын өнүктүрүүгө багытталган.

Бирок кураторлук дайыма эле натыйжалуу боло бербегендигин моюнга алуу керек, айрым учурларда күтүлгөндөй оң натыйжаны берген эмес. Биринчи кезекте, бул ЖОЖдордогу кураторлордун тарбиялык иштеринин методикалык системасынын түзүлбөгөндүгү менен түшүндүрүлөт. Кураторлордун ишмердүүлүгүнүн негизги функциялары менен критерийлери иштелип чыккан эмес.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын көпчүлүк ЖОЖдорунда куратордук институттун ишмердүүлүгү жүрүп жатат, ошолордун катарында Ош мамлекеттик университетинде бул милдет сакталып гана калбастан, кураторлордун ишмердүүлүгүн жакшыртуу боюнча бир топ аракеттер жасалып жатат. Алсак, 2008-жылы “ОшМУда студенттик тайпалардын кураторлору жөнүндөгү” жобосу кайрадан өзгөртүлүп иштелип чыкты. 2009-жылы “Студенттик тайпалардын кураторлоруна көрсөтмө”, “Студенттик тайпаларда тарбиялык иштерди уюштуруунун болжолдуу планы” жана 2011-жылы атайын “Куратордук журнал” даярдалып университеттин ар бир кураторуна жыл сайын окуу жай тарабынан басмадан чыгарылып, акысыз пайдаланууга берилет. Кураторлорго моралдык-материалдык жактан стимул берүү жагы да каралган: 2008-жылы «Жылдын куратору», «Эң мыкты студенттик тайпа» сынактарынын жоболору кабыл алынып, бул сынактар жыл сайын стабилдүү уюштурулуп турат. Жеңүүчүлөрү Кытай мамлекетине стажировкага жөнөтүлүп, Ысык-Көл, Сары-Челек, Арстанбап сыяктуу эс алуу жайларына жолдомолор, акчалай сыйлыктар берилип келүүдө. Ал эми 2007-жылдын 2-ноябрында өткөн ОшМУнун Окумуштуулар Кеңешинин №2 жыйынында “Куратордук жумуштарды аткарган окутуучуларга башка окутуучулардан айырмалуу эмгек маянасын төлөп берүү жагы каралсын” деген токтом кабыл алынып, ал 2012-жылдын октябрь айынан баштап ишке кире баштады. Натыйжада жылына 2 млн. сомдон ашык акча каражаты университеттин 800 кураторуна ай сайын кошумча маяна катары берилүүдө.

Биз эгемендүү мамлекет болгондон бери Кыргыз Республикасында 2012-жылдан баштап адистерди даярдоонун көп баскычтуу системасына өттүк. Бул максатты ишке ашырууда кураторлордун тарбиялык иштеринин мааниси жана анын мазмуну сапаттык жактан да өзгөрдү. Экинчи жагынан, студенттерге ар бир окуу жылында байкоо жүргүзүү менен көпчүлүк окутуучулар бүтүрүүчүлөрдү салыштырып көрүп, азыркы жаштарда социалдашуу процессинин жай жүрүп жаткандыгын белгилешүүдө.

Көпчүлүк абитуриенттер жогорку билим берүү системасы коюп жаткан жаңы академиялык талаптарга даяр эмес. Биринчи курстун студенттеринин айырмалуу белгиси болуп, алар үчүн жаңы болуп эсептелген жашоо шартына, ишмердүүлүккө карата адаптация маселеси саналат. Бул процесстин психологиялык жагына көңүл буруу зарыл, ал, бир жагынан, жаш адамдын инсандык түзүмүнүн өзгөрүүсү менен, экинчи жагынан – мектеп жамаатынан кеткенден кийинки психологиялык жана руханий атмосферанын өзгөрүүсү менен байланышкан. Биринчи курста студенттин окууга, болочок кесибине болгон мамилеси калыптанат, өзүн-өзү андап-сезүүсү жүрөт. Алгачкы ийгиликсиз учурлар анын көңүлүн калтырышы мүмкүн, бөлүнүүгө, пассивдүүлүккө алып келиши мүмкүн. Ошондуктан биринчи курстун кураторлору студентке өзүн-өзү аныктоого, жаңы шарттарда өз мүмкүнчүлүктөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн ачууга, өзүнө болгон ишеним жаратууга жардам беришти.

Ош мамлекеттик университетинде 2010-2011-окуу жылдан баштап бардык 1-курстун студенттери үчүн сентябрь айынын алгачкы жумасында адаптациялык жолугушуулар уюштурулуп жатат. Бул иш-чарадан студенттер жогорку кесиптик билим берүү жөнүндө алгачкы маалыматтарды ала алышат: университеттеги окуу-тарбия процесси, китепкана, студенттик өзүн-өзү башкаруу уюмдары, спорттук-маданий ийримдер ж.б. тууралуу маалыматтарды алышат. Ушул эле маалыматтар китепче түрүндө да басмадан чыгарылып, ар бир студентке акысыз таратылат. Ал эми чет өлкөлүк студенттер үчүн Ош шаарынын социалдык-маданий-тарыхый жайлары, маршруттук автоунаалар, мекеме-ишканалардын даректери кошо камтылып, англис, орус тилдеринде чыгарылган.

Экинчи курстун студенттери пикирлештер жамаатын түзүүгө жана алардын ишин жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Куратордун ишмердүүлүгүнүн татаалдыгы ал бир эле учурда демилгечи да, жетекчи да, студенттерди өз алдынчалыкка идеялык жактан шыктандыруучу да болуп эсептелет. Окуу-тарбия процессинде ар бир студентте инсандык жактан калыптануу процесси жүрөт.

Үчүнчү курс – бул адистешүүнүн башталышы, кесиптик кызыкчылыктарды бекемдөө этабы. Адистешүүгө байланышкан билимдер менен билгичтиктерди тереңдетүү жана бышыктоо эреже катары ар тараптуу кызыгууларга алып келет. Бул мезгил ЖОЖду аяктагандан кийин конкреттүү кесиптик жана социалдык тапшырмаларды аткарууга карата кесиптик багыт алууну калыптандаруунун активдүү мезгили болуп саналат.

Төртүнчү курстун студенттеринин адистик милдеттер менен тереңирээк таанышуусу, өндүрүштүк жана педагогикалык практиканын уюштурулушу менен мүнөздөлөт. Бул этапта куратордун иши мамлекеттик практиканы өткөрүү боюнча жардамдашууга, студент-практиканттын укуктары жана милдеттери менен тааныштырууга багытталган.

Биринчи жана төртүнчү курстардын кураторлорунун биргелешип иштөөсү өзгөчө мааниге ээ болду, мында улантуучулук принциби орун алды жана ЖОЖдо калыптанган салттар да сакталды. Мисалы, төртүнчү курстун студенттери биринчи курстун студенттери менен чогуу университеттин аллеясына жаш көчөттөрдү олтургузушту, бул болсо табиятка аяр мамиле кылууну туюндуруп турат. Биринчи курстардын күнү - «Алгачкы коңгуроону» өткөрүүгө даярдануу да кураторлордун, ошондой эле төртүнчү курстун студенттеринин жардамдашуусу менен өткөрүлөт. Ал эми ОшМУдагы бүтүрүүчүлөрдүн “Акыркы коңгуроо” коштошуу аземинде ийгиликтүү окугандарга артыкчылык сертификаттары салтанаттуу түрдө тапшырылат, ага окуу жайдын бардык 1-курсттары, профессордук-окутуучулук курам, ата-энелер, мекеме-ишкананын жетекчилеринин катышуусу менен өтөт. Бул өз кезегинде 1-курстардын студенттери үчүн сыймыктануу сезимин пайда кылып, бүтүрүүчүлөрдөй болууга умтулууну, тарбиялык мотивдерди пайда кылат.

“Кураторлордун студенттик группалардагы тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары” - деп аталган экинчи главада кураторлук ишмердүүлүктүн негизги максаттары жана принциптери берилген.

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү» мыйзамында инсандын негизги сапаттарын калыптандырууга багытталган тарбиялык принциптер берилген. Анда «Жарандуулукка, эмгекти, үй-бүлөнү, Ата Мекенди, айлана-чөйрөнү сүйүүгө, патриотизмге жана адам укуктары менен эркиндиктерин урматтоого тарбиялоонун» багыттары каралган.

Тарбиялоонун ЖОЖдогу фундаменталдуу жана окуу-тарбия процессинин максаттары менен милдеттеринин мазмунун талдоо тарбиялык иштерди системалуу уюштуруунун төмөнкүдөй негизги принциптерин бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берди:

- ЖОЖдогу алган болочок кесиптин педагогикалык жактан инсанга багытталышын калыптандыруу принциби;
- окуудагы жана окуудан тышкары илимий иштердин органикалык өз ара байланыш принциби;
- студенттердин жекече-инсандык психологиялык өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу принциби;
- таланттуу жаштарды өз учурунда таап, колдоо көрсөтүү принциби;
- тарбиялык иштерди маалыматтык жактан камсыздоо принциби;
- ЖОЖдун ички мейкиндигин эстетикалык жактан жасалгалоо принциби;
- тарбиялык иштерди уюштурууда ишмердүүлүк менен мамиле жасоо принциби ж.б.

Кураторлор студенттерди инсандык жактан активдүү ишмердүүлүктүн түрлөрүнө жана формаларына тартуу максатында күч-аракет жумшоо менен керектүү учурда тиешелүү оңдоп-түзөтүүлөрдү киргизүү аркылуу студентке

инсандык жактан өнүктүрүүчүлүк чөйрөнү жаратат. Кураторлордун негизги милдеттери катары студенттерде төмөндөгү инсандык сапаттарды калыптандыруу болуп саналат:

- студенттерди инсандык жактан (руханий жана адептүүлүк сапаттарын) калыптандыруу;
- студенттердин инсан катары жекече өзгөчөлүктөрүн аныктоо менен анын таанып-билүү процессинин максималдуу өнүгүүсүнө шарт түзүү;
- студенттерди окуу жайдын салттарын колдоп сактоого жана өнүктүрүүгө үйрөтүү;
- тайпадагы жагымдуу моралдык-психологиялык климатты жаратуу;
- студенттердин кызыкчылыктарын, укуктарын коргоо.

Жогорудагы принциптерди жана милдеттерди ишке ашырууда куратор студенттер үчүн насаатчынын, аныктоочунун, фасилитатордун, улуу жолдоштун ролун аткарат. Тайпага карата куратор уюштуруучу, методикалык жактан жетекчи, тарбиячы, педагог-психолог катары эсептелет. Анын ролу социалдык-педагогикалык, илимий-методикалык, коммуникативдик-рефлексиялык, аналитикалык-диагностикалык, оңдоп-түзөөчүлүк жана прогностикалык функцияларды аткаруусунан байкалат.

Кураторлук ишмердүүлүктүн программасы ийгиликтүү иштеши үчүн тарбиялоону башкаруунун подсистемасынын түзүмү бар болуусу зарыл. Ал №1 сүрөттө берилген.

1-сүрөт. Куратордук ишмердүүлүктү жана жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүү.

Азыркы педагогдор кураторлордун мүнөздүү өзгөчөлүктөрүнө, педагогикалык ишмердүүлүгүнө, психологиялык даярдыгына басым

жасашып, педагог-кураторлордун адептик-баалуулук багыттарын төмөнкүдөй бөлүштүрүүнү сунушташат:

- *адептик-этикалык касиеттери* (адилеттүүлүк, объективдүүлүк, адамгерчилик, ак пейилдүүлүк, зиректик, сергектик, жакшылык каалоочулук);
- *кесиптик-ишмердүүлүк сапаттары* (билими, билгичтиги, эрудициясы, умтулуучулдугу, тапкычтыгы, тамаша сезими);
- *коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрү* (жалпы бийик маданияты, педагогикалык тактыгы, инсандар менен болгон мамилеси жана ишеним артуусу);
- *инсандык мүнөздөмөсү* (чынчылдыгы, акыйкатчылдыгы, ачыктыгы, жөнөкөйлүгү, адамдын кадыр-баркын сезе билүүсү);
- студенттин абалын, ички дүйнөсүн билүү, *түшүнүү жөндөмдүүлүгү*.

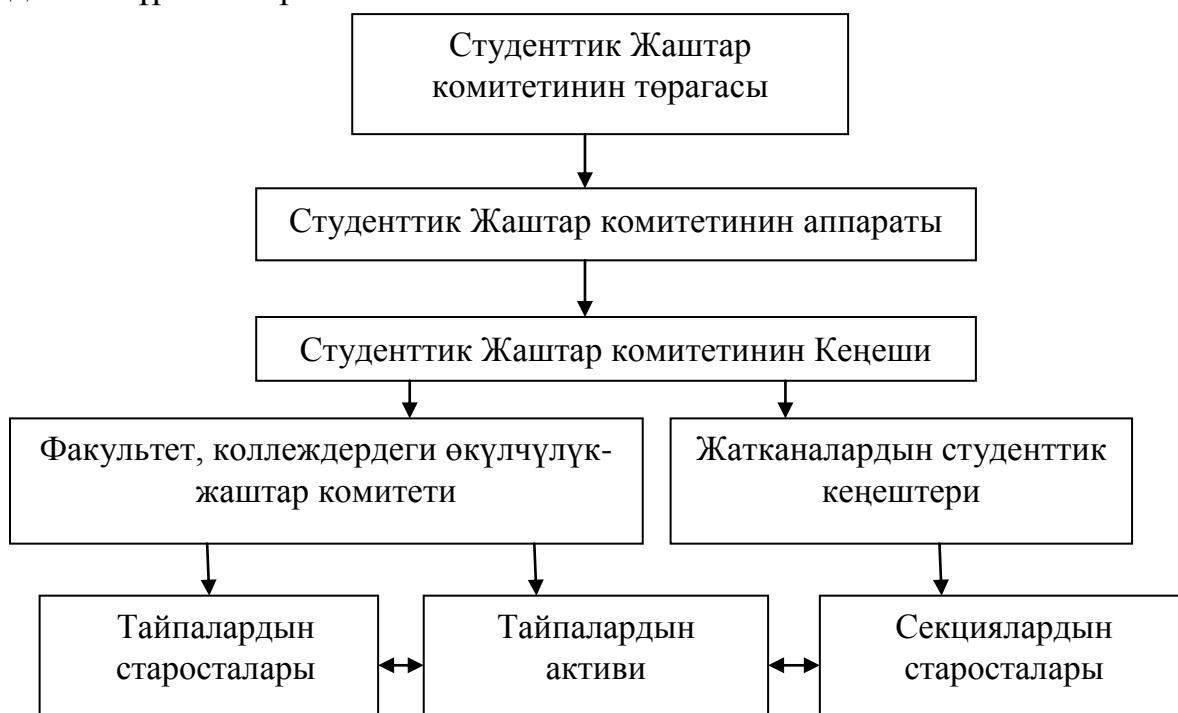
Биздин изилдөөлөр көрсөткөндөй педагогикалык жөндөмдүүлүктөрдүн төмөндөгү топторун маанилүү деп эсептейбиз:

- *дидактикалык жөндөмдүүлүгү* – материалды тандап алып, даярдоо билгичтиги. Окуу материалын көрсөтмөлүү, жеткиликтүү, так, ишенимдүү жана удаалаштык менен баяндоо, үйрөнүп жаткандардын таанып-билүүчүлүк кызыгууларын жана рухий муктаждыктарын өнүктүрүүнү өбөлгөлөө, элдик педагогиканын прогрессивдүү идеяларын билгичтик менен пайдалануу, окуу - таанып-билүүчүлүк жигердүүлүктү арттыруу ж.б.;
- *уюштуруучулук жөндөмдүүлүгү* – окутуучунун тарбиялануучуларды жамаатка бириктирүү, ишти пландаштыруу, жыйынтыктоо, аткарылган нерсени талдоого алуу билгичтиги;
- *коммуникативдик жөндөмдүүлүгү* окутуучунун тарбиялануучулары, коллегалары ж.б. менен болгон педагогикалык жактан максатка ылайыктуу мамилелерди орнотуу билгичтиги;
- *изилдөөчүлүк жөндөмдүүлүгү* педагогикалык кырдаалдар менен процесстерди таанып-билүү жана объективдүү баалоо билгичтиги;
- *илимий - таанып-билүүчүлүк жөндөмдүүлүгү* - тандалып алынган тармак боюнча илимий билимдерди өздөштүрүүгө болгон жөндөмдүүлүгү.

Ар кандай коомдук формация башкаруу менен өзүн-өзү башкаруунун белгилүү бир байланышы аркылуу мүнөздөлөт, мында башкаруу – бул объектиге сырттан таасир этүү, ал эми өзүн-өзү башкаруу – объектинин өзү тарабынан иштелип чыгуучу ички таасир этүү. Ушуга байланыштуу биз кураторлук системанын «Өзүн-өзү башкаруу» жана «Студент» подсистемасын жана аларда өзүн-өзү башкаруунун үстөмдүк кылуучу ролун аныктайбыз.

Окуу-тарбия иштери боюнча функцияларды студенттерге өткөрүп берүү менен студенттик башкаруу органдарынын структуралык моделин

түзүүгө болот. Студенттик өзүн-өзү башкаруу органдарынын структуралык модели 2-сүрөттө берилген.

2-сүрөт. Студенттик өзүн-өзү башкаруу органдарынын структуралык модели

Мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгү жана жогорку окуу жайларынын окутуучусунун ишмердүүлүгүн эксперимент жүзүндө моделдөө жөнүндөгү Н.В.Кузьминанын изилдөөлөрүнө негиздеп, куратордун педагогикалык ишмердүүлүгүнүн беш компонентин жана аларга туура келүүчү негизги функцияларын ийгиликтүү аткаруусун камсыздоочу билгичтиктерди аныктоого болот: болочок адисти инсандык жактан калыптандыруу, студенттерге ийгиликтүү окууга, кесиптик даярдыгы жана коомдук турмушка катышуусу үчүн шарт түзүү.

Куратордун педагогикалык ишмердүүлүгүнүн *мотивациялык компоненти* – өз турмушунда адеп-ахлактын жалпы адамзаттык нормаларын аңдап билүү. Улуттук каада-салттарды, социалдык топтордун моралдык баалуулуктарын үйрөнүү. Гумандуулук, демократиялык принциптердин негизинде жаңы муунду тарбиялоо. Окутуучулардын, студенттердин укуктарын коргоо, укуктук ишмердикти аткарууга карата мотивдердин болушун талап кылат.

Долбоорлоочулук компонент куратордун жана группанын студенттеринин ишмердүүлүгүнүн мазмуну менен ыкмаларын перспективалуу пландаштыруу, долбоорлоо багытындагы билгичтиктерге ээ болуу.

Конструктивдүү компонент берилүүчү маалыматтын, иш-чаранын композициясын түзүү, иш-чараларды максатка ылайыктуу тандап алуу, жамааттын шартында жекече тарбиялоо программасын пландаштыруу.

Коммуникативдик компонент студенттер, окутуучулар, кафедранын башчылары, деканат, коомдук уюмдар менен педагогикалык жактан максатка ылайыктуу байланышты түзүүсү, студент жаштар менен карым-катнаш түзүүгө байланышкан билгичтиктерге ээ болуу.

Уюштуруучулук компонент коюлган милдеттерди аткарууга өзүн жана студенттер жамаатын уюштуруу, тайпанын активин табуу жана анын ишин уюштуруу, коомдук-саясий ишмердүүлүккө тайпаны уюштуруу, жамаатты башкаруу билгичтиктеринин болушун камтыйт.

Инсандык-рефлексиялык компонент – кесиптик ишмердикте инсанды толеранттуулук аң-сезимге, жүрүм-турумга тарбиялоодо жаралган кырдаалдарды чечүүдө укуктук билимдерди, педагогикалык рефлексияны колдоно билүү.

Креативдүүлүк компонент – студенттердин ой-жүгүртүүсүн жана жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдө көптөгөн оригиналдуу идеяларды жаратууну уюштурат. Кураторлордун ишмердүүлүгүндө, студенттерди окуу-тарбия процессинде инсандык жактан калыптандырууда анын интегралдык касиетке ээ болуусуна, чыгармачылык менен изденүү жөндөмдүүлүгүнүн өнүгүшүнө, жаңы нерселерди кабыл алууга, стандарттык эмес ой-жүгүртүүгө, оригиналдуу жана пайдалуу идеяларды жаратууга даярдоону камсыз кылуу талап кылынат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, ар бир академиялык тайпанын куратору педагогикалык ишмердүүлүктүн бардык компоненттерине жана аларга тиешелүү билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болууга тийиш. Кураторлордун билимин жогорулатуу, алар менен жүргүзүлүүчү бардык методикалык иштер ушул компоненттерди, билимдерди жана билгичтиктерди эсепке алуу менен уюштурулду.

Кураторлорду тарбиялык ишмердүүлүккө даярдоо процессинде Ош мамлекеттик университетинин алдындагы академиялык тайпалардын кураторлору үчүн түзүлгөн курсту, тренингдерди пайдаландык. Андан сырткары, ЖОЖдо студенттерди тарбиялоо жана тажрыйба алмашуу маселелери боюнча тегерек столдорду, семинарларды өткөрдүк: «Куратор – ЖОЖдун тарбиялык процессиндеги негизги фигура», «Куратордун ишин кандайча туура пландаштыруу керек», «Студенттер менен кураторлордун иштерин баалоо ыкмалары жана каражаттары», «Элдик педагогиканын прогрессивдүү идеяларын куратордун тарбиялык иштеринде пайдалануу» ж.б.

ЖОЖдогу дагы бир орчундуу маселе болуп, кураторлордун ишмердүүлүгүн пландаштыруу жана баалоо эсептелет. Ош мамлекеттик университетинде иштелип чыгып бекитилген, изилдөөнүн негизги проблемасы катары эсептелген «Студенттик тайпалардын кураторлору жөнүндөгү» жобо төмөндөгүлөрдү камтыйт: жалпы жоболор, кураторлордун ишин пландаштыруу жана уюштуруу, студенттик тайпанын кураторунун милдеттери, кураторлордун ишин методикалык жактан камсыздоо жана студенттик тайпанын кураторунун укуктары.

Максаты: ЖОЖдордо студенттерди инсандык жактан калыптандырууда кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруу.

Милдети: Студенттерди инсандык жактан калыптандыруунун мазмунунун, принциптерин, функцияларын жана технологияларын аныктоо.

Инсандык сапаттарды калыптандыруунун принциптери:

- окуудагы жана окуудан тышкаркы илимий иштердин органикалык өз ара байланыш принциби;
- студенттердин жекече-инсандык психологиялык өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу принциби;
- таланттуу жаштарды өз учурунда таап, колдоо көрсөтүү принциби;
- тарбиялык ишти маалыматтык жактан камсыздоо принциби;
- ЖОЖдун ички мейкиндигин эстетикалык жактан жасалгалоо принциби;
- ишмердүүлүк менен мамиле жасоо принциби.

Инсандык сапаттарды калыптандыруунун мазмуну:

- Адам - адис, адам – коом, адам – техника, адам – табият деген түптүү системасына багытталган дүйнө-таанымдык билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү өздөштүрүү жана кесиптик компетенттүүлүккө ээ болуу;
- Адеп-ахлактын жалпы адамзаттык нормаларын, улуттук каада-салттарды, социалдык топтордун моралдык баалуулуктарын үйрөнүү;
- Сергек жашоого, үй-бүлө курууга, тукум улантууга, гумандуулук принциптердин жана демократиянын негизинде жаңы муунду тарбиялоо;
- Инсанды толеранттуулук аң-сезимге, жүрүм-турумга, оң сапаттарга үйрөтүү;
- Улуттар аралык мамилелер маданиятын өздөштүрүү;

Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүчү, инсандык сапаттарды калыптандыруучу технологиялар:

- Интерактивдүү технологиялар: дискуссия, дебаттар, тегерек столдор, экспресс маалыматтар, иштиктүү оюндар, кичи топто иштөө.
- Психологиялык-педагогикалык дисциплиналарды долбоорлоп окутуу технологиясы.
- Тарбиялык иш-чараларды уюштурууда жана тапшырмаларды аткарууда студенттерге дифференциялык мамиле жасоо технологиясы.
- Студенттердин окуу-тарбия иштеринин жетишкендиктерин, кураторлордун ишмердүүлүгүн модулдук-рейтингдик технологиянын негизинде баалоо.

Кураторлордун ишмердүүлүгүнүн маанилүү кесиптик сапаттары:

- педагогикалык эрудиция;
- педагогикалык ойлор;
- педагогикалык интуиция;
- педагогикалык байкоочулук;
- педагогикалык оптимизм;
- педагогикалык тапкычтык;
- педагогикалык жактан алдын ала көрө билүү;
- педагогикалык рефлексия;
- педагогикалык сабаттуулук.

Компоненттер:

- Мотивациялык баалуулук
- Долбоорлоочулук
- Конструктивдик
- Коммуникативдик
- Уюштуруучулук
- Инсандык-рефлексиялык
- Креативдүүлүк

Натыйжасы: Студенттердин инсандык сапаттарынын калыптангандыгы.

3-сүрөт. Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун модели.

ОшМУда кураторлордун ишмердүүлүгүн методикалык кеңеш баалайт, анын курамына декандар, кафедра башчылары, декандардын орун басарлары жана тайпалардын кураторлору кирет. Чечим кабыл алууда бул кеңеш “Куратордук журналга”, студенттин инсандык жактан калыптануусунун жекече мүнөздөмөлөрүнүн картасына жана аткарылган иш тууралуу отчетко таянат. Куратордун ишмердүүлүгүн баалоодо тайпанын төмөнкүдөй сандык жана сапаттык көрсөткүчтөрү эсепке алынат: тайпанын жетишүүсү, катышуусу, тартиби, илимий чыгармачылыгы, коомдук иш-чараларга катышуусу, студенттердин инсандык-адептик сапаттары, улуттар аралык мамиле маданиятына ээ болуусу.

“Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде куратордун ишмердүүлүгүнүн натыйжалары жана аны педагогикалык экспериментте текшерүү” – деп аталган үчүнчү главада студенттерди тарбиялоодо жана алардын өзүн-өзү тарбиялоосунда кураторлордун ролу жана педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары берилген.

Тарбиялоонун эң маанилүү жана бийик деңгээли болуп өзүн-өзү тарбиялоо эсептелет, бул болсо адамдын жекече өзгөчөлүктөрү жана шыктары менен катар жалпы социалдык чөйрөдө тарбияланып жаткан адамдардын ар түрдүү инсандык позицияларынын кеңири спектрин элестетет.

Студенттердин өзүн-өзү тарбиялоосу комплекстүү, көп жактуу процесс болуп саналат жана белгилүү бир өлчөмдө бөтөнчө бир мүнөзгө ээ, бул болсо илимий жактан негизделген педагогикалык жетекчиликти талап кылат. Талдоолор көрсөткөндөй, аны ишке ашырууда жетектөөчү роль кураторлорго таандык.

Кыргыз Республикасынын коомдук-социалдык турмушундагы айрым терс көрүнүштөр инсандын дүйнөгө болгон көз караштарын, баалуулуктарын өзгөртүп салды, бул проблема студенттик чөйрөдө да байкалып турат. Руханий маданият менен адептүүлүккө негизделген баалуулуктар бааланбай калгандыгы ачык туюлуп турат.

Маселен, ар түрдүү курстарда окуган ОшМУнун 160 студентине оң жана терс адептүүлүк сапаттары боюнча өзүн-өзү баалоосун аныктоо үчүн анонимдүү тест жүргүзүүдө 10 баллдык шкала боюнча студенттердин оң сапаттарын төмөндөгүдөй рейтинг көрсөттү: ар-намыстуулук -8,3 балл, адилеттүүлүк - 8,2 балл, кең пейилдик - 8,1 балл, чынчылдык – 7,8 балл, жоопкерчилик -7,7 балл, боорукерлик - 7,2 балл, эрктүүлүк -7,1 балл, сабырдуулук – 6,8 балл, альтруизм – 6,7 балл.

Ал эми терс адептик сапаттар төмөндөгүдөй бааланган: адилетсиздик - 2,3 балл, катаалдык - 2,4 балл, ач көздүк - 2,9 балл, жоопкерсиздик - 3,0 балл, жалганчылык - 3,2 балл, агрессивдүүлүк - 3,4 балл, эгоизм - 3,5 балл, коркоктук - 3,6 балл, адепсиздик - 3,9 балл, оройлук - 4,0 балл.

Ошентип, сурамжылоонун жыйынтыгы көрсөткөндөй, студенттердин көпчүлүгү өздөрүн ар-намыстуу, адилеттүү жана кең пейил деп эсептешет.

Башка жагынан алып караганда, оройлук, адепсиздик, коркоктук сыяктуу сапаттар да студенттин адептик облигинде орчундуу орунду ээлеп турат.

Мындан сырткары, эрктүүлүк, сабырдуулук жана альтруизм сыяктуу сапаттар рейтингде акыркы орундарда тургандыгы бизди кооптондурут, бул болсо алардын моралдык-адептик нормаларынын төмөндөп кеткендигинен кабар берет.

Тартиптүүлүк, ар-намыстуулук, боорукерлик сыяктуу инсандык сапаттар да өз маанисин жоготуп баратат. Мекенчилдик, патриотизм деген түшүнүктөрдүн да баркы төмөндөп кеткен. Биздин замандын азаматы катары жаштардын көз карашында үлгү болгон адам катары өзүмчүл, адепсиз, бирок ийгиликке тез жетип жаткан жаш адам элестетилип калды. Эмгек социалдык категория катары өз маанилүүлүгүн төмөндөтүп жиберди.

Ош мамлекеттик университетинин базасында уюштурулган педагогикалык экспериментке 2-курстун 327 студенти катышты. Ар бир адистик боюнча биз эки группаны катыштырганбыз, алардын бири (162 студент) эксперименталдык группа (ЭГ), экинчиси (165 студент) – контролдук группа (КГ) болуп бөлүндү. Эксперимент педагогикалык адистиктерде окуган болочок педагогдордун арасында жүргүзүлдү. Эксперименттин калыптандыруучу этабында (2015-2016-жылдар) инсанга багытталган мамиленин негизинде студенттердин окуу-тарбия процессинин иш-чаралары апробацияланды. Эксперименттин жыйынтыктоочу этабында окуу-тарбия процессинде студенттерди инсандык жактан калыптанган деңгээли аныкталды жана студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн жогорулагандыгы белгилүү болду.

Педагогикалык экспериментте студенттерди инсандык жактан калыптандыруунун деңгээлин аныктоо максатында жогорку, ортоңку, төмөнкү деңгээлдер аныкталды.

Жогорку деңгээл – инсандык сапаттарды калыптандыруунун принциптерине, мазмунуна байланыштуу дүйнө-таанымдык билимдерди, билгичтиктерди, көндүмдөрдү жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды өздөштүрүүсү.

Ортоңку деңгээл – студенттердин инсандык сапаттарды калыптандыруунун принциптерин, адеп-ахлактык жалпы нормаларын, улуттук каада-салттарды, социалдык топтордун баалуулуктарын ж.б. сапаттарды салыштырмалуу түрдө өздөштүрүүсү.

Төмөнкү деңгээл – студенттердин жалпы инсандык сапаттардын жана баалуулуктардын мазмунун төмөн өздөштүрүүсү.

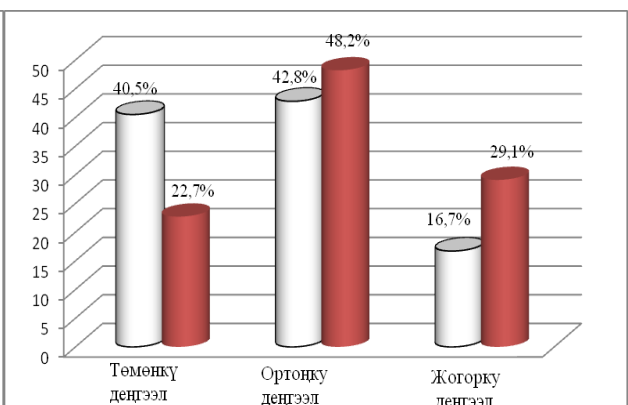
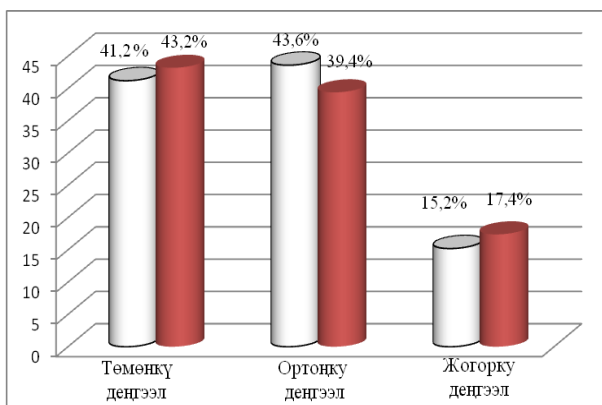
Педагогикалык эксперименттин негизги жыйынтыктары жалпылангандан кийин № 1 таблицада жана № 4, № 5 сүрөттөрдө берилди.

Денгээлдер	Педагогикалык экспериментке чейин (% менен)				Педагогикалык эксперименттен кийин (% менен)			
	Контролдук группа		Эксперименталдык группа		Контролдук группа		Эксперименталдык группа	
	ОшМУ	ОГПИ	ОшМУ	ОГПИ	ОшМУ	ОГПИ	ОшМУ	ОГПИ
Төмөнкү денгээл	41,2	44,1	43,2	41,2	40,5	39,8	22,7	20,3
Ортоңку денгээл	43,6	39,2	39,4	42,1	42,8	43,3	48,2	53,2
Жогорку денгээл	15,2	16,7	17,4	16,7	16,7	16,9	29,1	26,5

Педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы боюнча №4 сүрөттө ОшМУнун студенттеринин инсандык жактан калыптануусунун гистограммасы берилди.

Педагогикалык экспериментке чейин

Педагогикалык эксперименттен кийин

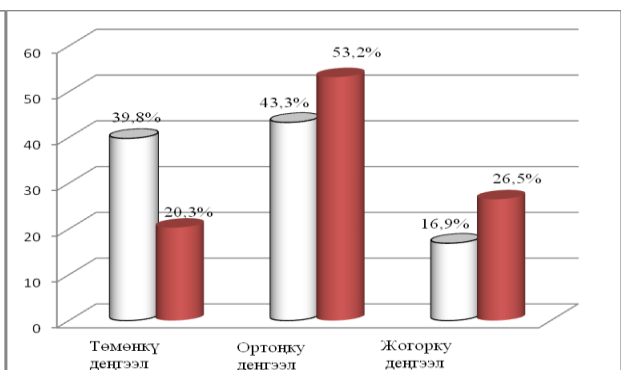
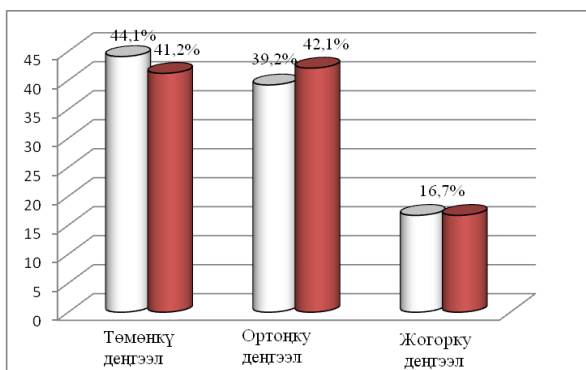
□ - Контролдук группа

■ - Эксперименталдык группа

№5 сүрөттө ОГПИнин студенттеринин экспериментке чейинки жана эксперименттен кийинки инсандык жактан калыптангандыгынын гистограммасы берилди.

Педагогикалык экспериментке чейин

Педагогикалык эксперименттен кийин

□ - Контролдук группа

■ - Эксперименталдык группа

Педагогикалык эксперименттин жыйынтыктарынын ишенимдүүлүгүн текшерүү үчүн биз статистикалык критерий χ^2 (Хи -квадратты) пайдаландык.

Биздин шартта градациянын саны үчкө барабар $L=3$ – “төмөнкү”, “ортоңку” жана “жогорку” студенттердин инсандык жактан калыптануусунун деңгээлдери.

$\chi^2_{эмпи}$ (Хи - квадраттын) эмпирикалык мааниси төмөндөгүдөй формула менен аныкталды:

$$\chi^2_{эмпи} = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i} \quad (1)$$

N - эксперименталдык группадагы студенттердин саны;

M - контролдук группадагы студенттердин саны;

L - градациянын саны;

n_i - эксперименталдык группадагы $i_{чи}$ алган студенттердин саны;

m_i - контролдук группадагы $i_{чи}$ алган студенттердин саны; ($i=1,2,3$)

χ^2 - критикалык мааниси 0,05 барабар.

Биздин учурда экспериментке чейин ОшМУ студенттерине $\chi^2_{эмпи} = 0,1520$, ал эми ОГПИнин студенттерине $\chi^2_{эмпи} = 0,177$ экендиги (1) формула аркылуу аныкталды.

Эксперименттен кийин $L-1=2$

$\chi^2_{эмпи} = 6,2290$ $\chi^2_{эмпи} = 6,0186$ (ОшМУ), $\chi^2_{эмпи} = 6,0186$ (ОГПИ) $\chi^2_{0,05} = 5,99$ таблицанын негизинде аныкталды.

Эксперименттен кийинки жыйынтык критикалык мааниден чоң, бул педагогикалык эксперименттин ишенимдүүлүгүн тастыктайт.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

Изилдөөнүн натыйжасында төмөндөгүдөй жыйынтыктар жана практикалык сунуштар белгиленди.

- Азыркы коомдогу социалдык-экономикалык талаптардын негизинде студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде куратордук институттун изилденишинин теориялык жана методологиялык негиздери талдоого алынды, анын негизинде бул институттун калыптанышы, өнүгүү этаптары изилденди.

- Кураторлук институтунун башаты университеттерде студенттик инспекция катары пайда болгон XIX кылымга дал келет.

- Советтик жогорку окуу жайларда кураторлук институту XX кылымдын 50-жылдарынан тартып түзүлгөн жана 1977-жылдан баштап кураторлук жогорку мектептин профессордук-окутуучулук курамынын негизги эмгек ишмердүүлүгүнө киргизилген.

- Илимий адабияттарда «тьютор», «насаатчы», «куратор» деген түшүнүктөр берилген, бирок “куратор” түшүнүгү бир топ оптималдуу болуп саналат, аткени ал өзүнүн мазмунунда уюштуруучунун, насаатчынын, тарбиячынын, тьютордун, психологдун жана кеңешчинин функцияларын камтып турат.
- Кураторлордун милдеттери ар бир курста өзгөрөт жана бара-бара татаалдашат. Түрдүү усулдарды, каражаттарды, педагогикалык ыкмаларды колдонуу менен кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгү студенттерди инсандык жактан калыптандырууга багытталды.
- Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун модели түзүлүп, ал моделде ишмердүүлүктүн максаты, милдети, инсандык сапаттарды калыптандыруунун мазмуну, принциптери, технологиялары, компоненттери жана кесиптик сапаттары иштелип чыкты.
- ЖОЖдун документациясынын тизмегине “Куратордук журнал”, “Студенттин жекече мүнөздөмөлөрүнүн картасы” киргизилди, бул болсо студенттердин активдүүлүгүн жана адептик жактан өнүгүүсүн объективдүү баалоого, ошондой эле кураторлордун ишмердүүлүгүн критерийлер боюнча аныктоого мүмкүндүк берди.
- Педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары көрсөткөндөй эксперименталдык группаларда студенттердин инсандык жактан калыптануу деңгээлдеринин жогорулагандыгы далилденди. Студенттердин инсандык жактан калыптануу деңгээли ОшМУда 15,2% дан 29,1% га чейин жогорулады. Ал эми ОГПИде 16,7% дан 26,5% га чейин өзгөрдү.

Практикалык сунуштар:

1. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү» мыйзамында көрсөтүлгөн тарбиялык принциптерди ишке ашырууда өлкөнүн ЖОЖдорунда куратордук институттун ишмердүүлүгүн уюштуруу.
2. Адистерди даярдоонун көп баскычтуу системасында (тьютор, эдвайзер түшүнүктөрүн) эске алуу менен Кыргызстандын жалпы ЖОЖдоруна куратордук ишмердүүлүктү окуу-тарбия процессине милдеттүү киргизүүнү камсыз кылган бирдиктүү нормативдик документтерди иштеп чыгууну талап кылат.
3. Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде куратордук ишмердүүлүктү уюштуруунун технологияларын, тарбиялык иш-чараларды пландаштырууда информациялык-маалыматтык технологиялардын негизинде кайра түзүү.
4. ЖОЖдордо куратордук ишмердүүлүктүн сапатын жакшыртуу үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарын уюштуруу жана окуу-методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу жана таркатуу.
5. Студенттик группалардын кураторлоруна кошумча айлык акы төлөп берүү маселесин чечүү.

Диссертациялык иштин мазмуну төмөндөгү эмгектерде жарык көргөн:

1. Божонов З.С. Роль кураторов в воспитании и самовоспитании студентов [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университети. – Бишкек, 2012. - №1 (13). - С. 273-275;
2. Божонов З.С. Роль и функции куратора в воспитательной системе вуза [Текст] / З.С.Божонов, А.Д.Бабаев // Вестник Иссык-Кульского университета. - Каракол, 2013. - №35. - С. 202-206;
3. Божонов З.С. Основные принципы воспитательной работы кураторов вуза [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Наука и новые технологии - Бишкек, 2013. - №1. - С. 281-283;
4. Божонов З.С. Куратордук институттун өнүгүү тарыхы жана учурдагы абалы [Текст] / З.С.Божонов // Ош мамлекеттик университетинин жарчысы. - Ош, 2013. - №4. - 72-75 б.;
5. Божонов З.С. Система кураторства – как основа воспитательной работы студентов в вузе [Текст] / З.С.Божонов // Наука и новые технологии - Бишкек, 2013. - №1. - С. 286-289;
6. Божонов З.С. ЖОЖдордо студенттердин билимди өздөштүрүүсүн көзөмөлдөө менен кураторлордун тарбиялык иштерин айкалыштыруу [Текст] / З.С.Божонов // Ош мамлекеттик университетинин жарчысы. - Ош, 2013. - №4. - 75-79 б.;
7. Божонов З.С. Роль куратора в воспитательной работе вуза [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова. – Талдыкорган, 2014. - С. 66-69;
8. Божонов З.С. Основные принципы и цели воспитательной работы студентов в вузе [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2014. - №1 (29). - С. 82-85;
9. Божонов З.С. Куратордук журнал – куратордун педагогикалык көмөкчүсү [Текст] / З.С.Божонов // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2015, №10. С. 133-134.
10. Божонов З.С. Куратор – основной наставник студентов вуза [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2015, №10. С. 135-138;
11. Божонов З.С. Основные функции воспитательной работы со студентами вуза [Текст] / З.С.Божонов // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – Москва, 2016. – №06(89). – Ч. III. – С. 12-14;
12. Божонов З.С. Роль системы кураторства в воспитании студенческой молодежи [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Вестник, Кыргызского национального университета им. Ж.Баласагына – Бишкек, 2016, с. 83-87;
13. Божонов З.С. Система кураторства и ее роль в воспитании студенческой молодежи [Текст] / З.С.Божонов // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – Москва, 2016.–№06 (89).–Ч. III. – С. 14-17;
14. Божонов З.С. ЖОЖдун тарбиялык ишмердүүлүгүнө байланышкан түшүнүктөр: тьютор, насаатчы, куратор [Текст] / З.С.Божонов, Д.Б.Бабаев // Ош мамлекеттик университетинин жарчысы. - Ош, 2017. - №4. - 75-79 б.

Божонов Замирбек Сабиржановичтин 13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары» аттуу диссертациялык ишинин

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: куратордук институт, студенттик тайпа, студенттерди инсандык жактан калыптандыруу, модель, студенттердин өзүн-өзү тарбиялоосу, кураторго коюлуучу талаптар, тарбиялоо принциптери, педагогикалык эксперименттин критерийлери.

Изилдөө объектиси: жогорку окуу жайлардагы окуу-тарбия процесси.

Изилдөө предмети: студенттерди инсандык жактан калыптандырууга багытталган куратордук ишмердүүлүктү уюштуруу.

Изилдөөнүн максаты: жогорку окуу жайларда студенттерди инсандык жактан калыптандырууда өбөлгө түзүүчү кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун моделин иштеп чыгуу. Аны теориялык жактан негиздеп, окуу-тарбия процессине киргизүү жана педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөө усулдары: байкоо, аңгемелешүү, анкета, педагогикалык эксперимент, математикалык-статистикалык усулдарды колдонуу менен сандык жана сапаттык салыштыруу, индукция, дедукция, талдоо жүргүзүү.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

- ЖОЖдогу студенттерди инсандык жактан калыптандырууда куратордук институттун теориялык жана методологиялык негиздери аныкталды жана илимий жактан негизделди;

- Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары, функциялары, принциптери аныкталды;

- Окуу-тарбия процессинин түрдүү баскычтарында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн формалары, каражаттары жана технологиялары иштелип чыкты;

- Кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун модели иштелип чыкты, анын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилди.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү студенттерди инсандык жактан калыптандырууну камсыздоого багытталган кураторлордун ишмердүүлүгүн уюштуруунун программасын, моделин жана тарбиялык иштердин методикалык формаларын ЖОЖдордун кураторлору академиялык тайпаларда пайдаланууга болот. Иштелип чыккан усулдук колдонмолорду, нормативдик документтерди ЖОЖдордун окуу-тарбия процессинде колдонууга болот.

РЕЗЮМЕ

диссертации Божонова Замирбека Сабиржановича на тему: “Педагогические условия организации воспитательной деятельности кураторов в процессе формирования личности студентов”, представленной на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – теория и методика профессионального образования.

Ключевые слова: институт кураторства, студенческая группа, формирование личности студентов, самовоспитание студентов, требования к куратору, принципы воспитания, критерии педагогического эксперимента.

Объект исследования: учебно-воспитательный процесс в высших учебных заведениях.

Предмет исследования: организация кураторской деятельности, направленной на формирования личности студентов.

Цель исследования: разработка модели организация воспитательной деятельности кураторов, способствующих формированию личности студентов в ВУЗах. Теоретическое обоснование, внедрение в учебный процесс и проверка путем педагогического эксперимента разработанного модели.

Методы исследования: наблюдение, собеседование, анкетирование, педагогический эксперимент, количественное и качественное сравнение с применением математически-статистических методов, индукция, дедукция, анализ.

Научная новизна исследования:

- определены теоретические и методологические основы кураторского института при формировании личности студентов ВУЗов;
- определены педагогические условия, функции и принципы организации кураторской деятельности, направленной на формирование личности студентов;
- разработаны формы, средства и технологии развития познавательной активности студентов на различных этапах учебно-воспитательного процесса;
- разработана модель организации кураторской деятельности и проверена на педагогическом эксперименте.

Практическая значимость исследования.

Разработанная программа, модель организации кураторской деятельности, направленной на обеспечение личностного формирования студентов и методические формы воспитательной работы могут использоваться кураторами вузов в академических группах. Разработанные методические пособия, нормативные документы могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе вузов.

Resume

of the dissertation work “Pedagogical conditions in organizing educational activities of supervisors on the process of forming personality of the students” written by Zamirbek Sabirjanovich Bojonov presented for the degree of candidate of pedagogical sciences by specialty 13.00.08 – theory and methods of the professional education.

Key words: institute of supervisors, students group, to form the personality of the students, model, students self-education, requirements to the supervisor, principles of education, crieterias of pedagogical experiments.

The object of study: educational process in higher education.

The subject of study: organization of supervisors activities directed to the forming of students personality.

The aim of study: to work out the model of organizing of educational activities of supervisors assisted to the forming personalities of the students in higher educations. To establish itsto the theory and to check it by experiment.

Methods of the research: observation, interviews, questionnaires, pedagogical experiment, a quantitative and qualitative comparison with the use of mathematical and statistical methods, induction, deduction, analysis.

Scientific novelty of the research:

- theoretical and methodological basis of supervisors institute in forming the personality of the students of higher education have definted;
- the pedagogical conditions, functions and principles of organization supervisors activity directed to the forming of students, personality have definted;
- the forms, methods and technologies of developing cognitive students activities on different stages of educational process have worked out.
- the model of organization of supervisors activities have worked out and checked out on the pedagogical experiment.

Practical importance of the research:

The programm, model of organizing supervisors activities directed to provision of students forming personality and methodological forms of educational work can be used by supervisors in academic groups. Methodical benefits, normative acts can be used in educational process in higher education.

Басууга 13.12.2017-ж. кол коюлду
Өлчөмү 60x84 1/16. Көлөмү 1,5 б.т.
Офсет кагаз. Офсеттик басуу. Нускасы 100 экз.

«Сарыбаев Т.Т.» Ж.И.
Бишкек ш., Раззаков көч, 49
т. 0 708 058 368

e-mail: talant550@gmail.com